

KASTEEL AMMERSOYEN te AMMERZODEN

Kort terrein-advies: voorburcht en singelterrein

Oldenburgers **H**istorische **T**uinen
Juliet E. Oldenburger & Carla S. Oldenburger
Herengracht 315, 1016 AV Amsterdam
020 6208302
j.oldenburger@historischetuinen.nl

Oprichtgever St. Geldersche Landschap / Geldersche Kasteelen.

OVERZICHT HISTORIE

Ligging

Kasteel Ammersoyen ligt in de gemeente Ammerzoden, direct grenzend aan de dorpskern en in een oude Maasbedding, die al vóór 1354 van de Maas moet zijn afgesneden, omdat Ammersoyen in dat

jaar al wordt vermeld. De oude Maasarm is nog goed zichtbaar in het landschap. De afwatering en het wegenpatroon hebben zich eraan aangepast. De oude arm ligt lager en is natter. Aan de andere kant van de oude Maasarm ligt nog een kasteel, het slot Well.

Het kasteel en de voorburcht zijn omgeven door een kasteelgracht of binnengracht, waar buiten een singel loopt (een rondlopende smalle strook terrein, gedeeltelijk als singel beplant, maar ook met oude vruchtbomen en losse bomen). Dit terrein wordt weer omgeven door een buitengracht. HGL is verantwoordelijk voor het beheer van de beplanting op de voorburcht en het singel terrein.

Middeleeuwen

Kasteel Ammersoyen wordt gerekend tot de best bewaarde middeleeuwse kastelen van ons land. De oorspronkelijke opzet van omstreeks 1350 is goed behouden, ondanks verbouwingen in de 17de eeuw. Ammersoyen is met zijn vierkante plattegrond met vier hoektorens een voorbeeld van het door graaf Floris V geïntroduceerde kasteeltype. Denk ook aan het Muiderslot. Uitzonderlijk is dat Ammersoyen als één geheel is gebouwd, terwijl de meeste middeleeuwse kastelen in verschillende bouwperiodes door uitbreiding en aanbouw tot stand kwamen. De hoofdburcht van Ammersoyen lag in het water en ook de voorburcht was omgracht.

De kasteeltuinen zullen zoals gebruikelijk in de middeleeuwen, op de voorburcht hebben gelegen.

16de en 17de eeuw geslacht Van Arkel

Een belegering in 1513 richtte schade aan, maar een zwaarder lot trof Ammersoyen in 1590, toen brand het kasteel zwaar teisterde. Pas na het einde van de Tachtigjarige Oorlog (1648) werd tot herstel overgegaan. Twee gevelstenen met de jaartallen 1648 en 1667 maken duidelijk dat de herbouw in die periode plaatsvond. Opvallend daarbij is dat er wel wordt beweerd dat Thomas Walraven van Arkel, de toenmalige kasteelheer, het kasteel Ammersoyen in middeleeuwse stijl herstelde. Het kasteel kreeg weer zijn oorspronkelijke contouren, terwijl het interieur werd aangepast aan de eisen die in de 17de eeuw aan comfort werden gesteld.

De tuinen hebben mogelijk, aansluitend aan het herstel van het kasteel in middeleeuwse stijl, ook hun middeleeuwse karakter in 17de eeuw hoofdvorm behouden.

18de en 19de eeuw

Na het geslacht Van Arkel (tot 1694) hebben de families Van Lichtervelde, Van Vilsteren, De Ribaucourt en De Woëlmont Ammersoyen in bezit gehad. Arthur baron de Woëlmont liet vanaf 1856 het interieur van het kasteel geheel in de geest van zijn tijd in neogotische stijl aanpassen. Hij verkocht echter geleidelijk aan zijn bezittingen. Op 31 januari 1873 ging het kasteel met de resterende delen van de heerlijkheid over in handen van de Rooms-Katholieke kerk, volgens overlevering nadat hij een dobbelspel met de pastoor van Ammerzoden had verloren.

Overeenkomstig genoemde aanpassing van de interieurs in neogotische stijl, zou het niet onmogelijk zijn dat ook de tuinen in de periode 1856 tot 1873 een middeleeuwse vorm (neo-gotisch) hebben teruggekregen. Maar dit is tegelijkertijd onwaarschijnlijk omdat juist alle parken bij kastelen, die in die tijd in neo-gotische stijl werden aangepast, in late landschapsstijl werden vorm gegeven.

Clarissen-periode vanaf 1873

Van 1873 tot 1954 was het kasteel in handen van de orde der Franciscanen en zij gaven het in gebruik voor bewoning aan de zusters der Clarissen van Megen, als tweede klooster van hun orde in Nederland. Omstreeks 1893 hebben de Clarissen de gracht rond het kasteel laten dempen, om zo de aanbouw van een kapel / refter aan de westzijde van het kasteel mogelijk te maken. Hierdoor werd een veilige deken uitgespreid over alle voorwerpen die vanaf de 14de eeuw in het water waren beland.

Het gebruik van het kasteel als klooster zal waarschijnlijk tot gevolg hebben gehad dat een deel van de

gronden als kloostertuin (met boomgaard, groententuin, kruidentuin en tuin met Madonnaplanten voor het altaar?) werd ingericht. De vormen van een kloostertuin gingen terug op een middeleeuwse tuininrichting.

Restauratie van het kasteel en omliggende gronden, 1957-1975

In 1954 werd het kasteel in gebruik genomen als gemeentehuis en in 1957 overgedragen aan de St. Geldersche Kasteelen. Van 1959 tot 1975 werden het kasteel en omliggend terrein gerestaureerd. Het kasteel werd toen in gebruik genomen als gemeentehuis, terwijl de gronden werden opengesteld als wandelpark. Tijdens de restauratie van het kasteel is de opvulling van de gracht verwijderd. De grond is voorzichtig uitgegraven en minutieus gezeefd. Daarbij kwam een enorme hoeveelheid vondsten uit vijf eeuwen tevoorschijn. Dit vondstcomplex behoort tot de grootste van ons land. Het grootste gedeelte van het aardewerk werd in scherven teruggevonden. Maar er zijn ook complete objecten aangetroffen, waarmee op de bovenverdieping van het kasteel een expositie is ingericht. De objecten van aardewerk, steengoed, glas, zilver, brons en tin zijn alle op Ammersoyen gebruikt en geven een beeld van de voedselbereiding, eten en drinken, verlichting en verwarming, kleding, schoeisel, religie, strijd en kinderspelen op het kasteel.

Tijdens de restauratie van het kasteel bleken er nog zoveel middeleeuwse details aanwezig, dat men er voor gekozen heeft de middeleeuwse resten bij de restauratie voorrang te geven. Het fundament van het kasteel werd geheel vernieuwd. Op oude foto's is te zien dat de voorburcht eerst geheel kaal is en later (ca. 1975) tot moestuin en boomgaard is ingericht. Ook is op foto's uit 1975 rondom het hele kasteel een grasvoet te zien. Bij de herinrichting is ernaar gestreefd om met eenvoudige middelen een bewoonde sfeer te scheppen, ook op het voorplein door bijvoorbeeld een linde aan te planten met rondom een zitbank, een variatie op een zodenbank of zitgelegenheid voor de jonkvrouwen, die men wel op middeleeuwse afbeeldingen ziet aangegeven.

Reconstructie van formele tuin op voorburcht

Op de voorburcht tegenover het kasteel ligt aan de voet van de keermuur een kleine formele tuin, die in 1975 is aangelegd naar ontwerp van mevrouw M.E. Canneman-Philipse. In de door geschoren buxushaagjes gevormde vakken bloeien jaarlijks heliotroop, zilverblad, lavendel, margrietten en roze begonias. Tegen de zuidmuur staan fraaie leibomen: moerbeï, kweepeer, vijg en peer (of morel?).

Bij het herstel van de tuinen (in 1975) is ons inziens niet consequent nagedacht over de tuinvormen. De herinrichting van de tuinen zou naar ons idee als uitgangspunt gehad moeten hebben de begrippen middeleeuwen, neo-gotiek en/of Clarissen- kloostertuin. De barokke vormen van het formele tuintje (met deels 18de , deels 19de eeuwse beplanting) aan de voet van de keermuur tegenover het kasteel passen hier niet bij. Nu zou men eerder aan middeleeuwse (vierkante en rechthoekige) vormbedden denken.

Situatie tuin en park van Ammersoyen, anno 2005

Op de voorburcht ligt een bouwhuis, annex poorthuis, met daarvoor een plein. In het midden van dit plein staat een linde waar rondom een zitbank is vervaardigd.

Aan de oostzijde van dit plein liggen de resten van een voormalige moestuin / boomgaard en aansluitend aan de personeelwoning een verwaarloosde moderne tuin, annex boomgaard.

Aan de voet van de keermuren tegenover het kasteel ligt de kleine eerder genoemde neo-barokke siertuin. Het singelterrein wordt gedomineerd door een rondlopend wandelpad, met afwisselende uitzichten (naar binnen) op voorburcht en kasteel en (naar buiten) op landerijen en het dorp.

Bijzondere boombeplanting anno 2005: de Gelderse Roos.

Bij het begin van de kasteelbrug staat een uitzonderlijk grote mispel. Deze in Nederland zeldzame soort komt nie

t vaak voor (Twente; omgeving van Winterswijk en in Zuid-Limburg). De hoge struik, waarvan de vruchten na een gistingsproces van enkele maanden eetbaar zijn, komt van oorsprong uit Zuidwest-Azië en Zuidoost-Europa. De Romeinen hebben de struik in Nederland geïntroduceerd. De graven van Gelre voeren de mispelbloem in hun wapenschild. De 'Gelderse Roos' die in het logo van Het Geldersch Landschap staat is eigenlijk ook een mispel. De mispel bloeit één week, in de eerste helft van mei. Een tweede mispel is te vinden langs de oostzijde van de gracht rond de voormalige moestuin.

ADVIEZEN

betreffende de verschillende tuin- en parkonderdelen, en hun beplanting.

Gezien het hier voorgaande overzicht van de geschiedenis van het kasteel (incl. de restauraties) en de opmerkingen die hierbij door ons werden gemaakt t.a.v. de tuinen en de beplanting in vroeger eeuwen, adviseren wij voor het beleid in de komende jaren (2005-2015) uit te gaan van de bestaande terreinsituatie. Als aanvullende inspiratiebron voor (het beleid van) de instandhouding en het beheer van tuin en park van Kasteel Ammersoyen lijkt het ons goed de vormen van een Middeleeuwse tuin aan te houden, zowel bekend van afbeeldingen van een lusthof (met bloemengrastapijt, vruchtbomen, een zodenbank, en eventueel een border), als van afbeeldingen van een kloostertuin met groenten- en kruidenbedden). Wij denken niet aan reconstructies of historiserende heraanleg, maar vooral aan eenvoud; lusthofonderdelen als vruchtbomen, grastapijt met zit-gelegenheden voor musicerende en drinkende mensen (vgl. zodenbanken); bleek; dierenweide; enkele kleine perken met (medicinale) kruiden en/of Madonnaplanten. Een lijst van dergelijke middeleeuwse planten kan op verzoek geleverd worden. Zie ook het boekje Hortulus in de literatuurlijst.

Voorhof op voorburcht

De oostelijke helft van de voorburcht

Deze werd voorheen als moestuin en vaste plantentuin gebruikt (zie oude luchtfoto's in de verschillende Ammersoyen-albums van de St. Geldersche Kasteelen). Dit terrein is thans een open weide. Een hekje geeft toegang tot het terrein; een waterpomp is door een grote conifeer onzichtbaar gemaakt. Het terrein is beplant met drie platanen, een mispel, haagbeuken, een lijsterbes (in de hoek bij de muur).

We adviseren de conifeer rond de waterpomp door een blok haagbeuk, overeenkomstig de haag langs het middenpad, te vervangen. Om een moestuin op deze plaats werkelijk te gaan exploiteren, is goed en regelmatig onderhoud noodzakelijk. Dit is een moeizame en /of dure zaak, ook al gebeurt het door vrijwilligers. Een duurzame organisatie is hiervoor noodzakelijk.

We zoeken dus naar een andere oplossing voor dit deel van de voorburcht. Wat kunnen we hier nu van maken? We willen het eenvoudig houden, uitgaan van de terreinsituatie en ons ook laten inspireren door de middeleeuwen?

Een kleinigheid is het de lijsterbes te verwijderen; de beukenhaag aan beide zijden van de mispel aan te vullen en de mispel zelf te snoeien (onderaan).

We adviseren deze ruimte daarna geschikt te maken als (zit)terras-grasweide, waaraan -zoals wij uit gesprekken hebben begrepen- behoefte is. De tegenwoordige bezoeker heeft geen mogelijkheid buiten te zitten, te genieten van het kasteel in zijn omgeving, en buiten zijn drankje te drinken. Wij denken aan een groene deels open, deels beschaduwde bloemenweide (gedachtig een middeleeuwse grastapijt), gecombineerd met enkele vruchtbomen, die 's zomers met eenvoudig tuinmeubilair gemakkelijk tot zitterras kan worden gevormd.

Het resultaat zal dan zijn in het voorjaar een bloeiende "boomgaard", gecombineerd met een bescheiden bloeiende wilde-planten-weide en 's zomers een open zonnige en beschaduwde zitgelegenheid. Bollen zouden in de boomgaard en de weide een extra effect in het voorjaar kunnen bewerkstelligen. Deze

kwamen echter nog niet voor in middeleeuwse tuinen in Nederland.

Om dit idee te verwezenlijken zal een deel van het terrein eerst geëgaliseerd moeten worden. Het terrein loopt af naar de gracht en vertoont zeker 1 tot 2 m. hoogteverschil.

We leveren bij dit advies enige inrichtingsschetsen. **Zie Bijlage I.**

Gekozen is voor de eerste schets met drie terrassen en een klein boomgaardje in de noordhoek van het terrein. We adviseren alleen de terrassen te egaliseren en te verstevigen met puin, en daarop een "gras doorgroei-mat" (keiharde witte plastic mat, opgebouwd in veirkantjes) te leggen. Hierop zullen de stoelen en tafeltjes stevig en recht blijven staan en heeft men geen last van wiebelende tafeltjes.

Tenslotte: een belangrijke vraag waar we over na moeten denken: hoe krijgen de bezoekers hun drankje? Nog steeds zelfbediening vanuit het kasteel? Hier gaan we voorlopig van uit.

Tuin dienstwoning

De invulling van de tuin is afhankelijk van de ideeën die er worden ontwikkeld ten aanzien van de nieuwe functie van de dienstwoning. Wordt dit een restaurant, dan zal hier een lunch- en dinerterras een logische oplossing zijn.

Een middeleeuwse oplossing is mogelijk een dierenweide (met hoenders, duiven, pauwen?). Hiervoor zal wel een degelijke afrastering moeten worden geplaatst tussen woning en muur. Een andere mogelijkheid is om de tuin opnieuw in te (laten) richten door de nieuwe bewoners, maar deze tuin dan af te scherm door een hoge haag.

Neo-barokke siertuin

We adviseren de bestaande neo-barokke siertuin, gelegen op het zuiden, aan de voet van de keermuren, op den duur te veranderen in een eenvoudige middeleeuwse groenten/kruidentuin of door een eenvoudige tuin met zgn. "Madonnaplanten" (meer vaste planten), passend in de geest van de middeleeuwen en een Clarissen-klooster, of een combinatie van beide. Maar er is ook wel wat voor te zeggen om de creatie van Mw Canneman, als eerste ontwerp van haar voor St. Geldersche Kasteelen, in ere te houden.

Vanwege de voorgestelde geleidelijke aanpak (afgesproken is eerst de herinrichting van de voorburch aan te pakken) zullen we de tuin van Mw. Canneman qua vorm (tot nader order) voorlopig zo laten, maar wel met een andere planten-invulling. De nieuwe invulling zal gericht zijn op minder onderhoud, indien mogelijk. Een voorstel van een nieuwe beplanting per vak wordt bij dit advies worden geleverd.

Een middeleeuwse groenten/kruidentuin bestaat uit vierkante of rechthoekige bedden die afgezet zijn door planken of bakstenen. Om deze reden zou het daarom aardig zijn, de tuinbedden, bij de herinrichting, rechthoekig van vorm te maken en op middeleeuwse wijze met planken of bakstenen af te zetten. **Zie Bijlage II.**

Vruchtbomen langs de muren kunnen we laten staan, tenzij aangetast door ziekten, zoals in rapport van F. Dzigal wordt aangegeven. Dan vervangen door oude Nederlandse rassen. Een lijst met Madonna-planten kan door ons in later stadium worden geleverd.

Bij de trap die toegang geeft tot de siertuin is het gewenst de hедера (klimop) over de muur en de mispel verwijderen. De mispel wordt overwoekerd door de hедера en zal uiteindelijk de mispel verstikken.

Ook de overhangende klimop over de muur geeft een te 19de eeuws beeld, dat niet wordt nagestreefd

Singelterrein

Het singelterrein is beplant met vruchtbomen, iepen, essen, elzen, opschot en overblijfsel van voormalige boomgaard. Aan de noord- en westzijde wordt het terrein bovendien door een gemengde beuken-/meidoornhaag omsingeld.

Bomen, hagen en opschot op het hele terrein en speciaal op de singel tussen binnen- en buitengracht,

dienen regelmatig gesnoeid en afgezet te worden. Zo niet dan zal het uitzicht naar de omliggende weilanden en vanuit de omgeving op het kasteel ten zeerste worden belemmerd. Vooral de wandelaars die de rondwandeling maken op de singel, rond het kasteel en de voorburcht, zullen de relatie tussen omgeving en kasteelterrein hoog waarderen.

Op oude luchtfoto's en in het huidige terrein hebben we gekeken naar de open-dicht-afwisseling van de rondlopende singel. We hebben op een eenvoudig kaartje aangegeven welke stukken singel blijvend uitzicht moeten bieden, om de relatie met de omgeving niet te verstoren en een afwisselende wandeling mogelijk te maken. **Zie Bijlage III.**

Wij adviseren in grote lijnen een singelbeplanting in afwisseling met open ruimten, zodat vanuit het rondlopende wandelpad vooral naar de weilanden aan de oostzijde van het terrein, een variatie optreedt van vrije gezichten en boomgroepen.

Tussen het kasteelterrein en de begraafplaats enerzijds en het kasteelterrein en de sportvelden anderzijds (dus aan noord- en zuidzijde van het terrein tussen binnen- en buitengracht) is het aan te raden de bom- en vegetatie zó te beheren dat het zicht op beide locaties juist wordt belemmerd (bijplanten van bomen is dus niet verkeerd), terwijl open zichten gehouden dienen te worden op het singelgedeelte ter hoogte van de voorburcht en ter hoogte van de oostzijde van het kasteel.

Langs het toegangspad en op de parkeerplaats en de singel staan vruchtbomen waaronder vruchten blijven liggen die gladheid kunnen veroorzaken. Het is dus belangrijk de vruchtbomen te (laten) plukken of de vruchten op te ruimen en de paden schoon te houden.

Wat betreft het onderhoud van de singel, kunnen we constateren dat de gazons in de Middeleeuwen niet zo vaak en niet zo kort werden gemaaid als heden ten dage. Toch is een verzorgd uiterlijk voor wandelaars plezierig.

Voorstel is om het gras zo vaak te maaien dat lage wilde planten (madeliefjes, klaver etc.) ruime kans krijgen; alle taluds 1 à 2 p.j. te maaien en het maaisel af te voeren. Een verzorgd uiterlijk van het singelgedeelte zal uitnodigen tot een rondwandeling.

Verder is het aan te raden het maaibeheer van de schuine te handhaven, maar het opschot in de binnengracht niet te lang te laten staan en het riet tenminste een maal per jaar maaien.

De buitengracht regelmatig schoonhouden, zodat geen verlanding optreedt.

Grasweide tussen toegangslaan en binnengracht.

We adviseren de sierstruiken (taxus en sneeuwbes) op het terrein ten oosten van de toegangslaan te verwijderen. Deze struiken geven een te 19de eeuws beeld en verstoren het open landschap. Bovendien zal op den duur ook de relatie met de ruïne-kerk worden verstoord.

Relatie met Begraafplaats

De afscherming van de begraafplaats lijkt ons goed. Het zicht op de coniferen en graven van de begraafplaats ervaren we niet als storend. Een begraafplaats op een kasteelterrein was vroeger een natuurlijke zaak.

Parkeerterrain

We adviseren de essenlaan eenzijdig (westdeel) te kappen. De essen staan eigenlijk te dicht op elkaar waardoor sommige exemplaren niet zo vitaal zijn (veel dode takken).

Om de parkeerplaats loopt een beukenhaag. Aan de noordzijde is een opening voor trekkers die de singel moeten maaien. Deze opening dichtzetten met een hek omdat behalve de trekker ook auto's van vissers de singel schijnen op te rijden.

Beschoeiing

Op den duur zal de beschoeiing rond het kasteel moeten worden vernieuwd, evenals de beschoeiing van de grachten, zowel aan de binnenzijde als aan de buitenzijde. Uit gesprekken hebben we vernomen dat de waterstand geen grote hoogteverschillen laat zien. We adviseren een nieuwe beschoeiing onder water te houden (Enka-matten), met uitzonderingen van de periodes dat het water laag staat.

Literatuur

D.J.G. Buurman (red.), *Ammersoyen, bijdragen tot de geschiedenis van het kasteel, de heerlijkheid en de heren van Ammersoyen*. Zutphen, 1986.

J.C. Bierens de Haan. *Kasteel Ammersoyen. Ammerzoden*. Arnhem: Stichting Vrienden der Geldersche Kasteelen. 24 p. 1987. 2de druk 1997.

J.C. Bierens de Haan en J.R. Jas, *Geldersche Kasteelen, tot defensie en eene plaissante wooninge*. Arnhem/Zwolle, 2000.

Walafried Strabo. *Hortulus: de kloostertuin van Walafried Strabo*. Vertaling Vincent Hunink. Warnsveld, 2004. Oorspronkelijke tekst ca. 840.

Amsterdam, Rhenen, december 2005
Oldenburgers Historische Tuinen
drs Carla Oldenburger & Juliet Oldenburger

BIJLAGE BIJLAGE II

BIJLAGE III

BIJLAGE IV

Kasteel Ammersoyen

Beplanting siertuin

Voorstel 1

Rond middenperk: Rosa 'Bonica'

Alle andere vakken gevuld met Lavandula angustifolia

Voorstel 2

- Rond middenperk: Rosa 'Bonica'

- Kwartcirkelvormige vakken: Lavandula angustifolia

- 4 buitenste vakken: gemend: Scilla peruviana, Salvia officinalis, Nepeta x faassennii 'Six Hills Giant', Scabiosa caucasica, Alchemilla vulgaris

- 3 zijvakken: Alchemilla vulgaris

Voorstel 3

- Rond middenperk; Rosa 'Bonica'
- Kwartcirkelvormige vakken: Sedum telephium 'Herbstfreude'
- 4 buitenste vakken: gemengd: Centranthus ruber – rode spoorbloem, Astrantia major, Sanguisorba menziesii – rode pimpernel, Persicaria bistorta,
- 3 zijvakken: Sedum telephium 'Herbstfreude' of invulling als in 4 buitenste vakken.